

10. Hybrid CoE. *Annual Report 2023*. Helsinki: European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2024. 78 p. URL: <https://www.hybridcoe.fi/publications/annual-report-2023>
11. Гербут Н.А. Співробітництво ЄС та України в енергетичній сфері: напрямки взаємодії, перспективи, проблеми. Науковий журнал «Політикус». 2023. Випуск 5. С. 25-30. URL: http://politicus.od.ua/5_2023/4.pdf
12. European Commission. Memorandum of understanding between the European Union and Ukraine on a Strategic Partnership on Biomethane, Hydrogen and other Synthetic Gases. URL: https://energy.ec.europa.eu/publications/memorandum-understanding-between-european-union-and-ukraine-strategic-partnership-biomethane_en
13. Інформаційна довідка щодо діяльності Європейського Союзу у сфері протидії гібридним загрозам. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33849.pdf>
14. Миршавка А. Партнерство Україна-ЄС в контексті протидії гібридним загрозам. URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/6602daa0-8906-4300-b553-9de1f6a493e5/content>
15. Шевчук С. Європейські стандарти верховенства права та їх імплементація в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 212 с.

Лесь Ірина Олександрівна,
доцент кафедри конституційного
права навчально-наукового
інституту права і психології
Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ФОРМУВАННЯ НАТО ЯК ЯДЕРНОГО АЛЬЯНСУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРОЦЕСІ ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ

Ядерне стримування є наріжним каменем політики оборони та стримування НАТО. Хоча Альянс не є офіційною стороною переговорів щодо контролю над озброєннями, він давно відданий контролю над озброєннями, роззброєнню та нерозповсюдженню. В рамках Альянсу консультації тривають у різних форматах (Північноатлантична рада, Група ядерного планування та Комітет оборонного планування). Головною метою цих консультацій є зосередження уваги на питаннях, пов'язаних із сучасною архітектурою контролю над озброєннями. Наразі НАТО успішно балансує між прагненнями ядерного стримування та роззброєння, хоча для організації з 30 членів це є досить складним завданням.

Протягом багатьох років НАТО переживало серйозну кризу з точки зору ядерної ідентичності. Деякі союзники прагнули посилити профіль контролю над озброєннями Альянсу, тоді як інші послідовно виступали проти змін у цьому напрямку. Варто також зазначити, що позиція НАТО часто змінювалася під

впливом значних змін у сфері міжнародної безпеки. Незважаючи на суперечливі погляди всередині НАТО щодо ядерного стримування, воно перетворилося на ядерний альянс, який ефективно забезпечує мир і безпеку в євроатлантичному регіоні.

Сьогодні європейська безпека стикається з найбільшим викликом з часів Другої світової війни: на кордоні з НАТО РФ веде нічим не спровоковану, не виправдану війну проти світу, водночас погрожуючи світові ядерною зброєю. У цій безпрецедентній ситуації НАТО має підтримувати та надалі зміцнювати свою політику ядерного стримування для забезпечення тривалого миру та стабільності. Відповідно, важливим є дослідження етапів формування НАТО як ядерного альянсу та розкриття важливості підтримки та зміцнення його ядерного стримування.

1960-ті роки стали поворотним моментом у плані контролю над озброєннями та нерозповсюдження. Карибська ракетна криза, технологічний прогрес Радянського Союзу в міжконтинентальних балістичних ракетах (МБР) та ядерні випробування Китаю в 1964 році викликали серйозні питання щодо доктрини «масованої відплати» президента Ейзенхауера. Відповідно, адміністрація Кеннеді вирішила створити архітектуру контролю над озброєннями. Переговори в рамках цієї політики призвели до підписання Договору про обмежену заборону ядерних випробувань у 1963 році, а подальші переговори – до підписання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) у 1968 році [1].

Контроль над озброєннями та роззброєння не були пріоритетом для Альянсу до 1960-х років. Однак, зміни в глобальному середовищі безпеки підштовхнули НАТО до адаптації до нової реальності. У цьому плані перші суттєві зміни в Альянсі відбулися у 1966–1968 роках [2]. Ця трансформація ґрунтувалася на «Майбутніх завданнях Альянсу» (так званий «Звіт Армеля», підготовлений тодішнім прем'єр-міністром Бельгії П'єром Армелем), в якому були викладені цілі Альянсу. З того часу стратегія НАТО зосереджена на забезпеченні оборони та запобіганні агресії шляхом поєднання політичної стриманості (розрядки) та адекватного військового арсеналу.

Згідно з документом, військова безпека та зниження напруженості не є взаємовиключними, а є сумісними [3]: «Очевидно, що Альянс повинен приділяти особливу увагу питанням контролю над озброєннями. Питання контролю над озброєннями та можливі заходи безпеки повинні розглядатися з такою ж ретельністю та увагою, з якою НАТО ставить до військового планування, стратегії та ядерних питань. Рада часто обговорювала питання контролю над озброєннями. Експерти з роззброєння навіть обговорювали ці питання на технічному рівні на регулярних зустрічах. Хоча ці зусилля є дуже цінними, їх недостатньо. Альянс повинен створити регулярний та постійний механізм для вивчення та оцінки всіх аспектів пропозицій у цій галузі. Цього можна досягти відповідно до мандату Ради шляхом створення окремого Постійного комітету – Комітету з контролю над озброєннями та роззброєння» [2].

Питання створення вищезгаданого комітету також обговорювалося в тому ж документі. Хоча Комітет не був створений, документ став важливим кроком вперед у започаткуванні процесу контролю над озброєннями в рамках Альянсу. У 1965 році відбулася пов'язана з цим значна зміна у зовнішній політиці Сполучених Штатів щодо ядерної зброї. Президент Джонсон вирішив, що спільне використання ядерної зброї з союзниками (що було практикою з часів президентства Ейзенхауера) та поточні переговори з Радянським Союзом щодо контролю над озброєннями та нерозповсюдження є несумісними. У результаті Джонсон заявив, що було б доцільно створити «Комітет з питань ядерної оборони» та «Групу ядерного планування». Ці нові інституції заклали основу для процесу консультацій та планування щодо можливого застосування ядерної зброї та скасували фізичний контроль над системами доставки, який Альянс здійснював до прийняття поправок. Хоча це рішення не було зустрінuto з ентузіазмом союзниками, у них не було іншої альтернативи, і вони погодилися на зміни [4].

У 1977 році Альянс створив Групу високого рівня для ведення переговорів щодо Угод про скорочення озброєнь (SALT I) та SALT II, обговорення модернізації Альянсом ядерних ракет середньої та малої дальності (РСМД) та формування спільної позиції щодо розгортання Радянським Союзом нових ракетних систем [5]. В результаті, 12 грудня 1979 року НАТО розробило політику подвійного характеру, в якій зазначалося, що «НАТО почне модернізувати свій ядерний арсенал та розгорнути крилаті ракети США та ракети Pershing II у Європі, але водночас активно прагнутиме досягти угоди про контроль над озброєннями з Радянським Союзом» [6].

Переговори щодо контролю над озброєннями набули особливого значення за часів адміністрації Рейгана. В результаті тривалого процесу була розроблена нова архітектура контролю над озброєннями. Договір про ліквідацію ракет малої та середньої дальності (РСМД) було підписано у грудні 1987 року, що можна вважати найважливішою подією в історії контролю над озброєннями. Договір мав на меті знищити цілий клас ядерної зброї. Північноатлантична рада висловила задоволення цим і заявила, що документ сумісний з безпекою Альянсу [7].

Після закінчення холодної війни Альянс зіткнувся з новою реальністю. Він мав переосмислити свою роль і вирішив докласти додаткових зусиль для скорочення звичайних та стратегічних озброєнь, продовжити переговори щодо скорочення стратегічних озброєнь та залишатися відданим зобов'язанням щодо контролю над озброєннями, якщо він збереже ядерний арсенал. Ці питання вперше обговорювалися на саміті НАТО 1989 року. Потім Альянс прийняв Комплексну концепцію контролю над озброєннями та роззброєння [8], метою якої був розвиток контролю над озброєннями та роззброєння. Хоча концепція наголошувала на важливості ядерної зброї для оборони та безпеки Альянсу, вона, тим не менш, мала чітку перевагу скороченню стратегічних озброєнь: «Союзники висловлюють свою готовність досягати все більшого прогресу в досягненні своїх цілей контролю над озброєннями. Подальший розвиток

комплексної концепції здійснюватиметься шляхом розробки інтегрованого підходу, що включає сумісну оборонну політику та політику контролю над озброєннями. Робота в цьому напрямку також вимагає повного врахування специфіки взаємозв'язку між завданнями контролю над озброєннями та вимогами оборони, а також зміцнення безпеки Альянсу в контексті індивідуальної та спільної роботи різних механізмів контролю над озброєннями. Керівні принципи та ключові цілі контролю над озброєннями залишаються незмінними»[8].

Вказана вище позиція була підтверджена в Стратегічних концепціях НАТО 1991 та 1999 років, у яких зазначалося: «Альянс підтримуватиме достатній запас ядерної зброї в Європі. Ця зброя повинна мати необхідні характеристики, відповідну гнучкість та здатність до виживання, щоб її сприймали як надійний та ефективний елемент стратегії Альянсу щодо запобігання війні. Озброєння підтримуватимуться щонайменше на задовільному рівні, необхідному для миру та стабільності» [9]. Навіть у 21 столітті, через суперечливі позиції, Альянс знову стикається з дилемою. Деякі держави-члени вважали, що НАТО має повністю присвятити себе контролю над озброєннями та нерозповсюдженню. Підписання нового договору СНО між США та РФ у квітні 2010 року, перший саміт ООН з ядерної безпеки у квітні 2010 року та Оглядова конференція ДНЯЗ у травні 2010 року створили додатковий тиск на Альянс, з метою посилення його політики контролю над озброєннями.

Однак група експертів, відібраних Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фогом Расмуссеном для роботи над рекомендаціями щодо нової стратегічної концепції, опублікувала 17 травня 2010 року звіт, у якому зазначалося: «НАТО повинен підтримувати безпечний та надійний ядерний арсенал на мінімальному рівні, що відповідає ситуації з безпекою, та розділяти відповідальність за його розгортання та оперативну підтримку. Будь-які зміни в цій політиці, включаючи географічний перерозподіл розгортання ядерної зброї НАТО в Європі, як і інші важливі рішення, повинні бути прийняті всім Альянсом. НАТО має запросити РФ до поточних обговорень ядерного бачення, концепцій, доктрин та прозорості, а також створити спеціальну консультативну групу для координації поточного діалогу з ядерних питань в Альянсі»[10].

В результаті, у грудні 2010 року НАТО прийняло нову стратегічну концепцію. Згідно з документом, Альянс підтримує та зміцнює свій ядерний арсенал як невід'ємну частину своєї оборонної політики та політики стримування. Найголовніше, що вперше в історії в документі зазначається, що НАТО є ядерним альянсом – термін, який ніколи раніше не використовувався, навіть під час найгострішої фази Холодної війни: «Стимування, засноване на адекватному поєднанні ядерних та звичайних можливостей, залишається нашою стратегією. Доки існує ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом» [11].

На Чиказькому саміті 2012 року Альянс ухвалив Огляд політики стримування та оборони (DDPR)[12], який остаточно визначив ядерне стримування та контроль над озброєннями як наріжний камінь безпеки НАТО.

На основі DDPR було створено Спеціальний консультативний комітет з питань контролю над озброєннями, роззброєння та нерозповсюдження (ADNC) для побудови діалогу з РФ з питань зміцнення довіри та прозорості.

У 1984 році Рональд Рейган сказав: «Я вважаю, що ми не можемо залишити нове покоління у світі, який живе в постійному страху перед цією зброєю та знає, що будь-який божевільний може натиснути кнопку»[13].

Отже, контроль над озброєннями та нерозповсюдження залишаються важливим завданням для міжнародної спільноти, оскільки це єдиний спосіб забезпечити мир і стабільність у світі. Однак у цьому процесі учасникам необхідно сумлінно дотримуватися ідеї знищення ядерної зброї. З сьогоднішньої точки зору, через існування такої авторитарної ворожої сили, як РФ, світ, вільний від ядерної зброї, залишиться мрією для багатьох наступних поколінь.

Архітектура контролю над озброєннями є важливим досягненням міжнародної спільноти, яка сама по собі віддана глобальному миру та стабільності. Протягом багатьох років НАТО перетворилося на унікальну платформу для діалогу з питань контролю над озброєннями, роззброєння та нерозповсюдження. Різні країни постійно змінюють свої погляди на ядерні виклики та сприяють консультаціям і переговорам щодо контролю над озброєннями. Повна ліквідація ядерної зброї має залишатися головною метою міжнародної спільноти. Однак виконання цієї місії накладає багато зобов'язань на всі держави-учасниці. У непередбачуваному середовищі, створеному насильницькими та ворожими діями Росії, НАТО перебуває у безпосередній небезпеці. Ця ситуація вимагає жорсткої та рішучої відповіді з боку Альянсу. Досвід показав, що, незважаючи на численні спроби зберегти зобов'язання НАТО щодо повного роззброєння та нерозповсюдження, зміна умов змусила його діяти, керуючись екзистенційними потребами. В результаті він перетворився на ядерний альянс, зробивши таким чином безпрецедентний крок в історії міжнародних відносин та глобальної безпеки. Виклики безпеці знову зобов'язують Альянс залишатися вірним своїй традиції адаптивності та вживати адекватних заходів для посилення свого ядерного стримування та можливостей звичайної оборони.

Список використаних джерел:

1. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. ООН; Договір, Міжнародний документ від 01.07.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text
2. НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_21931.htm?selectedLocale=uk
1. Роль Альянсу над здійсненням контролю над ядерним роззброєнням. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/pdf/141-150.pdf>
2. Довідник НАТО: Група ядерного планування. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb070103.htm>
3. Заява Північноатлантичної Ради щодо Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_150016.htm

4. Зміцнення Сполученими Штатами Америки та НАТО системи ядерного стримування Росії і Китаю внаслідок посилення загроз з боку цих країн. URL: <https://igr.org.ua/publikacii/zmicnennya-spoluchenimi-shtatami-ameriki-ta-nato-sistemi-yadernogo-strimuvannya/>
5. Про реалізацію Україною положень Договору між США і СРСР про ліквідацію їх ракет середньої та меншої дальності. Розпорядження Президента України від 05.01.1994 № 1/94-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1/94-rp#Text>
6. The Alliance's comprehensive concept of arms control and disarmament. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1989/05/29/the-alliances-comprehensive-concept-of-arms-control-and-disarmament>
7. The Alliance's New Strategic Concept (1991). URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1991/11/08/the-alliances-new-strategic-concept-1991>
8. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на Європейську та Євроатлантичну інтеграцію. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3705>
9. Рютте попередив Путіна про ядерні можливості НАТО. Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/11/8/7224450/>
10. Декларація Чиказького саміту. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=uk
11. The Madman Nuclear Alert: Secrecy, Signaling, and Safety in October 1969. URL: <https://www.jstor.org/stable/4137607>

Львова Олена Леонідівна, старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У Преамбулі Конституції України 1996 р. проголошено, що Верховна Рада України від імені Українського народу приймає цю Конституцію, «виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями». Зазначене свідчить про значний ідеологічний вплив як на зміст усього законодавства, так і на правові свідомість, культуру, і, відповідно характер взаємовідносин між державою та особою. Як підкреслює М. Козловець, ідеологія сприяє